

ZECE MOTIVE

**pentru care proiectul de programă de limba și literatura română
îi va face pe elevi să deteste lectura și va spori analfabetismul funcțional**

1. „Reforma” ca restaurație: programa ceașistă reciclată pentru generația AI

Principiul ordonator al proiectului de programă de limba și literatura română pentru clasa a IX-a trunchi comun (LLR9TC), cel diacronic, reprezintă o întoarcere la practici și metode depășite de câteva decenii atât în studiul literaturii, cât și în teoriile predării ei: în cultura română, cronologismul, ca opțiune didactică exclusivă, a fost instituționalizat în anii '30 ai secolului trecut, printr-o programă coordonată de Nicolae Cartoian, și a devenit tutelar începând cu anii '70, când metoda istorică s-a transformat în vehicul pentru ideologiile naționalismului ceașist. Proiectul de programă rămâne, astfel, o simplă reciclare a concepției și a conținuturilor programei din 1987 (coordonată de Zoe Dumitrescu-Bușulenga), ultima implementată în timpul regimului comunist. Ca specialiști în studiul limbii și literaturii române, ne manifestăm stupefacția că, deși în ultimii 35 de ani societatea românească a trecut prin reforme profunde, datorate aderării la principiile Uniunii Europene și adesiunii la norme internaționale, modelul educațional propus de proiectul de programă reactivează practici didactice și tropi izolaționiști. Faptul că „reforma” este echivalentă cu o restaurație, punându-se între paranteze trei decenii de acumulări științifice și didactice, constituie o opțiune incompatibilă cu valorile educaționale din România de azi.

2. Lipsă de fundamentare științifică și didactică

Programa LLR9TC e lipsită de fundamentare științifică, fapt indicat de absența problematizării conceptelor cu care operează și a bibliografiei de specialitate, pe care programele altor discipline o includ printre documentele relevante. Aplicarea mecanică a criteriului cronologic, contestată încă din prima jumătate a secolului al XX-lea, este cea mai leneșă și mai nereflexivă metodă, în măsura în care facilitează calchierea programelor sau a manualelor vechi și nu reprezintă o viziune curriculară motivată științific. Singurul precept (o preconcepție, de fapt) care străbate ca un fir roșu proiectul pus în dezbatere e proverbialul „Să mergem înainte, că înainte era mai bine!”. Adolescenții, nu doar de azi, sunt creativi, dinamici și merită mai mult.

În plus, programa nu corelează conținuturile disciplinelor umaniste de la nivelul fiecărei clase de liceu. Ne întrebăm cum poate înțelege elevul de clasa a IX-a concepte social-culturale

precum „Renaștere”, „Iluminism”, „romantism”, din moment ce programa pentru disciplina istorie prevede studierea acestor mișcări și curente abia la finalul primei clase de liceu sau în anii școlari următori. Amânarea studiului diacronic al literaturii române până în clasa a XI-a, cum prevede programa încă în vigoare, se justifică inclusiv prin beneficiile derivate din comunicarea firească dintre discipline. De altfel, se impune și corectarea afirmației, vehiculată insistent de autorii LLR9TC în spațiul public, potrivit căreia programa în vigoare ar exclude principiul diacronic. Acesta constituie în continuare o dimensiune esențială a ultimelor două clase de liceu, doar că nu e instituit drept principiu unic și unilateral.

3. Model defunct în toate practicile educaționale europene

Cadrul de referință al programei LLR9TC este complet rupt de modelele curriculare europene, chiar dacă încearcă să se legitimeze prin referiri la documentele legislative și la politicile educaționale internaționale. Niciunul dintre sistemele europene nu apelează la factorul cronologic drept principiu structurant, întrucât acesta comportă riscul major de a transforma elevii în receptori ai unor conținuturi istoricizate, imposibil de corelat cu orizontul preocupărilor vârstei. În sisteme educaționale precum cel francez, italian sau britanic, abordarea diacronică este utilizată parțial și doar pentru a realiza decupaje ale unor teme sau forme literare reprezentative în contemporaneitate. În schimb, în state al căror sistem educațional este recunoscut ca generator de bune practici la nivel global (Finlanda, Norvegia, Suedia, Danemarca, Germania), principiul diacronic apare doar incidental, în interiorul unor unități tematice sau pentru a susține dezvoltarea unor competențe. Resuscitarea în 2025 a unui model defunct în toate practicile educaționale moderne reprezintă un risc major pentru o disciplină cu rol strategic în combaterea analfabetismului funcțional și în dezvoltarea competențelor culturale.

4. Perspectiva cronologică alimentează ideologiile extremiste

În plan socio-politic, prioritizarea criteriului diacronic în studiul literaturii române favorizează o viziune organicist-evoluționistă autosuficientă asupra literarului, invalidată de toate paradigmele actuale ale științelor umaniste. O astfel de perspectivă triumfalistă, care descrie istoria literaturii române de la simplu la complex și de la dependență absolută la independență totală, a alimentat istoric discursurile etnocentriste dominante în cadrul regimurilor politice totalitare și este în măsură să contribuie azi la inflația poziționărilor ideologice extremiste, inclusiv a celor

deghizate sub retorica demagogică a noului populism. Faptul că proiectul de programă urmează o concepție liniară și etnocentrică face ca termeni precum „transnațional” sau „sistem” să aibă în cadrul ei o miză strict retorică, similară celei a „universalului” din manualele comunismului târziu (v. locul comun al autorilor români ca „scriitori naționali și universali”). Prin urmare, dincolo de intenția autorilor de programă de a salva tradiția disciplinei, trebuie să atragem atenția că această abordare oferă o platformă ce favorizează ideologizarea literaturii cu scopul instaurării unui posibil regim extremist.

5. Literatura ca „unitate fără diversitate”: excluderea femeilor și a minorităților

Programa LLR9TC operează cu un concept de secol XIX care vede în discursul literar un construct exclusiv național și/sau majoritar, o viziune incompatibilă cu experiența cotidiană și cu valorile culturale ale cetățeanului societății globale. Din conținuturi și din recomandări lipsesc atât autoarele de literatură și profilurile feminine reprezentative cultural, cât și orice mențiune a literarului ca formă de expresie a minorităților sau referitoare la minorități. Faptul e cu atât mai bizar, cu cât pe teritoriul României, în toate stadiile sale istorice, minoritățile (naționale și nu numai) au fost agenți extrem de activi ai câmpului cultural. Pentru autorii unei programe dintr-un stat membru al Uniunii Europene, „diversitatea” e doar a formelor literare, iar națiunea este proiectată exclusiv ca o realitate etnică și politică omogenă, creată de și compusă din bărbați.

6. Fetișul trecutului, refuzul prezentului, ratarea viitorului

LLR9TC reprezintă o sfidare programatică a orizontului contemporan: vădind o mentalitate revanșardă sau ignorantă față de inovațiile structurale ale lumii de azi (revoluția inteligenței artificiale, diversificarea discursurilor multimodale, sincronicitățile culturale prilejuite de mediile internautice), programa proiectează asupra educației o concepție muzeală și pasivă, privind elevul ca pe un construct de laborator. În raport cu ce se studiază acum, așteptările de reformă vizau angajarea disciplinei în contexte și fenomene contemporane (studiul sistematic al literaturii se oprea la anii '70 ai secolului trecut), sporirea dimensiunii transnaționale și comparatiste (în măsura în care literatura română nu a fost niciodată o insulă, ci o răscruce) și branșarea culturalului la formele și provocările comunicaționale ale lumii de azi (articole, știri, bloguri, reclame, podcasturi, social media). Or, niciuna dintre aceste dimensiuni nu este prezentă în experiențele culturale propuse elevilor în momentul-cheie al trecerii dinspre gimnaziu spre liceu, ceea ce ne face să ne

întrebăm cu îngrijorare cât de mult se va îndepărta această programă de realitățile societății contemporane peste 10-15 ani, când progresul digital se va desfășura într-un ritm și mai accelerat.

7. Stimularea practicilor care generează analfabetism funcțional

Efectul imediat al suprapunerii conceptuale și structurale dintre LLR9TC și instrumentele curriculare brevetate de ceaușismul târziu, prelungite anacronic până în 2000, va fi reciclarea abordărilor din cărțile de comentarii care au parazitat disciplina decenii întregi, precum și a practicilor asociate lor: memorarea mecanică, vehicularea la scară largă a stereotipiilor interpretative, grilele de examinare șablonizate. Or, științele moderne ale educației au atras atenția frecvent că memorarea lipsită de reflexivitate reprezintă un obstacol major pentru capacitatea de a transfera informația în contexte noi, alimentând direct analfabetismul funcțional – v. în acest sens John D Bransford, Ann L. Brown și Rodney R. Cocking (eds.), *How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School* (2000) sau John Hattie și Gregory C.R. Yates, *Visible Learning and the Science of How We Learn* (2014).

8. Literatura ca simplu obiect de specialitate, nu ca disciplină școlară cu rol formativ

Competențele stabilite de proiectul LLR9TC vizează studiul literaturii în sine ca obiect de specialitate, și nu ca disciplină școlară cu rol formativ în construcția profilului elevului. În loc să propună teme și activități menite să dezvolte competența de „sensibilizare și exprimare culturală”, cu atribute prioritare precum „autonom”, „reflexiv”, „prospectiv”, „creativ”, „etic”, prevăzute de *Profilul absolventului* (ca document curricular reglator), LLR9TC vizează doar asimilarea unor conținuturi legate de înțelegerea fenomenelor lingvistice și literare în evoluția lor istorică, ca și cum toți elevii ar viza o carieră de filologi. Or, realitatea din teren a școlilor românești arată că programa de limba și literatura română se adresează majoritar specializărilor realiste și tehnologice. În plus, elevii care învață în liceele tehnologice, reprezentând una dintre cele mai vulnerabile categorii din învățământul preuniversitar românesc, vor fi și mai expuși riscului de a nu dobândi competențe specifice elementare.

9. Compromiterea cititorului tânăr și a plăcerii lecturii

Prima clasă de liceu este crucială pentru formarea sensibilității culturale, a interesului pentru lectură pe termen lung și a deprinderilor de a citi reflexiv. În condițiile abordării diacronice propuse de recentul proiect, elevii vor fi obligați să citească exclusiv literatură română premodernă, de la cronicari până la autorii primelor nuvele sau romane realiste. Propunerea unor astfel de lecturi, care nu devin eficiente decât prin înțelegere contextuală sau prin cunoștințe lingvistice inaccesibile elevilor de 15 ani, va îndepărta pe termen lung cititorul tânăr de literatură, lăsându-l pradă semifabricatelor culturale („comentarii literare”) sau alienându-l total. Putem fi de acord că educația nu e exclusiv plăcere, însă ea înseamnă cu siguranță motivație, co-interesare. De aceea, înlocuirea unei programe de clasă a IX-a deschisă spre literatura contemporană și spre problematice specifice vârstei (iubire, școală, familie, adolescență) cu o abordare diacronică concentrată asupra studiului în sine a formelor literare din secolele XVI-XIX este un gest iresponsabil, care poate afecta generații întregi de cititori tineri și poate spori efectiv gradul de analfabetism funcțional. De altfel, teza lansată în spațiul public de autorii proiectului, conform căreia programa de liceu în vigoare este responsabilă pentru creșterea alarmantă a analfabetismului funcțional din ultimii ani, nu are nicio bază științifică, întrucât testele PISA măsoară competențele școlare până la nivel gimnazial.

10. Către o școală fără elevi

Cea mai gravă consecință, generată de chiar deficiențele evidențiate anterior, este că LLR9TC eludează complet interesele de lectură ale elevilor și dimensiunea lor psiho-socială, aceștia fiind priviți exclusiv ca receptacule pentru turnarea unor conținuturi istorico-literare. Este revelator faptul că, dintre cele 19 ocurențe ale termenului „elev” – puține pentru un document de aproape tot atâtea pagini – cele mai multe îl asociază nu cu procese reflexive sau imaginative, ci cu acțiuni standardizate, care sporesc uniformizarea și birocratizarea învățării: „elaborează”, „redactează”, „formulează”. În schimb, exemplele propuse de activități așa-zis creative reflectă o inadecvare la orizontul de preocupări ale elevilor de 15 ani și reproduc limbajul de lemn din manualele sau din volumele de comentarii vechi: tinerilor li se cere să se plaseze în postura unui „boier luminat” care să reflecteze la „idealul de cunoaștere și modernizare al secolului XVIII” sau în cea a unui „poet romantic” preocupat de „aspirația către absolut”. Totuși, convingerea noastră

este că analfabetismul funcțional nu poate fi combătut apelând la același tip de limbaj și la aceleași conținuturi care au contribuit la apariția lui.

Pornind de la observațiile de mai sus, considerăm că *proiectul de programă LLR9TC se bazează pe o concepție profund eronată, anacronică și contraproductivă referitoare la studiul aplicat al limbii și literaturii române din perspectivă contemporană, la dezideratele sistemului educațional românesc și la preocupările și aspirațiile tinerilor de azi. Prin urmare, susținem cu tărie că singura modalitate de a remedia aceste deficiențe grave constă nu în revizuirea selectivă și punctuală a programei, ci în regândirea ei integrală („de la zero”), în concordanță cu stadiul curent al științelor filologice și educaționale la nivel internațional și cu provocările lumii în care trăim.*

P.S.: Prezentul memoriu este însoțit de următoarele anexe care aprofundează carențele științifice și didactice ale proiectului de programă supus dezbaterii și propun totodată un set de principii care ar putea constitui o bază de lucru pentru remedierea deficiențelor semnalate.